Кочина О.С.
Науково-навчальний інститут права та соціальних технологій
Чернігівського національного технологічного університету
Чернігів, Україна

ПОНЯТТЯ ПОРУШЕННЯ АВТОРСЬКИХ ТА СУМІЖНИХ ПРАВ

Нормальне, стабільне функціонування держави можливе лише за умови пріоритетної підтримки та належної охорони і захисту прав інтелектуальної власності. Особливо сьогодні, коли в Україні з огляду на низьку платоспроможність населення діють стимули до споживання продукції, виготовленої з порушенням прав інтелектуальної власності, а також до її виробництва через високі прибутки, сфера інтелектуальної власності має стати об'єктом постійного моніторингу з боку органів державної влади та громадськості.

З огляду на актуалізацію питання захисту прав інтелектуальної власності, метою даного дослідження є з'ясування поняття порушення у сфері авторських та суміжних прав, визначення якого стане ще одним кроком на шляху до боротьби зі зловживаннями прав авторів та суб'єктів суміжних прав.

Як відомо ні Цивільний кодекс (далі – ЦК) України [3], ні Закон України «Про авторське право та суміжні права» (далі – Закон) [4] не містять визначення поняття порушення права інтелектуальної власності та відповідно поняття порушення авторських та суміжних прав. Отже, спочатку з'ясуємо, що розуміється під поняттям «правопорушення» у теорії права.

Так, О. Ф. Скакун під правопорушенням (лат. transgressio, injuria, delictum; англ. offense, violation of law) розуміє суспільно небезпечне або суспільно шкідливе протиправне винне діяння (дія або бездіяльність) деліктоздатної особи, за яке передбачена юридична відповідальність [7; с. 458]. В юридичній енциклопедії за редакцією Ю. С. Шемшученко правопорушення визначається як суспільно небезпечне або шкідливе діяння (дія або бездіяльність), яке порушує норму права [9.; с. 47-48].

Тобто характерною особливістю правопорушення є протиправність діяння суб'єкта правовідносин. Саме ступінь суспільної небезпеки та заподіяння шкоди дозволяє поділити правопорушення на злочини та поступки, що в свою чергу визначає той вид юридичної відповідальності, який буде застосований до правопорушника. Також треба пам'ятати, що одне і те саме діяння може одночасно спричинити різні види відповідальності, наприклад, цивільну та кримінальну.

Щодо порушення прав інтелектуальної власності, хоча, як ми вже зазначали, воно не визначено законодавцем, проте в ст. 431 ЦК передбачено, що порушення права інтелектуальної власності, в тому числі невизнання цього права чи посягання на нього, тягне за собою відповідальність, встановлену цим кодексом, іншими законами чи договором. Тобто дана норма закріплює важливу особливість порушень у сфері інтелектуального права, яким визнається не тільки безпосередньо протиправне діяння, а й невизнання чи посягання на це право.

З метою захисту авторського права та суміжних прав ст. 50 Закону надає перелік окремих видів порушення цих прав та розкриває їх зміст. Зокрема п. д зазначеної статті до порушень авторського права та суміжних прав, що дають право на судовий захист, включає вчинення дій, що створюють загрозу порушення авторського права і (або) суміжних прав, а п. е передбачає будь-які дії для свідомого обходу технічних засобів захисту авторського права і (або) суміжних прав, зокрема виготовлення, розповсюдження, ввезення з метою розповсюдження і застосування засобів для такого обходу. Дані правопорушення є нічим іншим, ніж посяганням на правопорушення, а саме замахом та приготуванням до нього.

Отже, як зазначає В. Г. Ротань, цивільним правопорушенням визнається також вчинення дій, що створюють загрозу порушення авторського права або суміжних прав. Відповідно до цього вчинення навіть необережних дій, що не призвели до порушення авторського права або суміжних прав, а тільки створили загрозу такого порушення, визнаються правопорушеннями [5; с. 527].

Проте не все так просто, як здається на перший погляд. Відсутність законодавчого визначення та критеріїв того, що слід розуміти під посяганням на інтелектуальні права, викликає на практиці певні складнощі у правозастосуванні. В. В. Луць вірно вказує на прості приклади, які свідчать, що не всі дії, навіть всупереч інтересам творця, є посяганням на його права. Так, спотворення твору відомого автора з метою його розміщення у мережі Інтернет під іменем цього автора - дія, що суперечить інтересам автора, і, на перший погляд, зазіхає на його право на недоторканність твору. Але доки такий спотворений твір знаходиться лише у особи, яка його спотворила, і ця особа ніяких інших дій для реалізації поставленої мети не вчиняє - посягання на право інтелектуальної власності ще немає. Право не заходить так далеко у свободу людини, щоб наказувати за її власні, хоч і негативні думки, переробки творів, які вона не виносить на публіку. В іншому випадку, у разі видання спотвореного твору певного автора або вчиненні підготовчих дій щодо продажу такого твору, буде мати місце посягання на права інтелектуальної власності.

Таким чином, науковець приходить до висновку, що дії, які підпадають під ознаки посягання на права інтелектуальної власності, є винними, реальними, цілеспрямованими, тобто такими, що

призведуть до порушення тих прав інтелектуальної власності, які закріплено у законі. Ці дії можуть мати і таку ознаку, як публічність, особливо якщо це стосується посягання на особисті немайнові права інтелектуальної власності [6; с. 163].

Але з таким застереженням В. В. Луця не можна погодитися в повному обсязі, адже однією з функцій юридичної відповідальності є саме превентивна, попереджувальна функція. Її метою є відвернути правопорушення і не допустити заподіяння шкоди особі. Тому включення до поняття порушення посягання на інтелектуальні права особи, є великим кроком на шляху до боротьби зі зловживаннями в цій сфері.

На нашу думку, зазначений підхід законодавця до такого розуміння порушення більш притаманний кримінальному праву, якому відомі інститути готування та замаху на злочину. Відповідно до ч. 1 ст. 14 Кримінального (далі - КК) України [2] готуванням до злочину є підшукування або пристосування засобів чи знарядь, підшукування співучасників або змова на вчинення злочину, усунення перешкод, а також інше умисне створення умов для вчинення злочину. А згідно із ч. 1 ст. 15 КК замахом на злочин є вчинення особою з прямим умислом діяння (дії або бездіяльності), безпосередньо спрямованого на вчинення злочину, передбаченого відповідною статтею особливої частини цього кодексу, якщо при цьому злочин не було доведено до кінця з причин, що не залежали від її волі.

Що ж стосується адміністративної відповідальності, то Кодекс про адміністративні правопорушення (далі - КпАП) [1] не передбачає відповідальності за готування або замах на проступок, але виходячи з аналізу ст. 51-2 (порушення прав на об'єкт права інтелектуальної власності), яка не встановлює вичерпного переліку діянь, які підпадають під адміністративний проступок, закінчуючи диспозицію статті фразою «або інше умисне порушення прав на об'єкт права інтелектуальної власності, що охороняється законом» можна припустити можливість адміністративного покарання за посягання на ті права, порушення яких тягне притягнення винного до адміністративної відповідальності.

Таким чином, специфікою порушень інтелектуальних прав є включення до них посягань на зазначені права, за що можливо встановлення як цивільної, так і адміністративної чи кримінальної відповідальності.

Цікава позиція законодавця щодо поняття порушення інтелектуальних прав містилася в проекті ЦК України. Р. Б. Шишка, досліджуючи питання захисту інтелектуальних прав в своєму дисертаційному дослідженні, вказує, що ст. 430 проекту ЦК України під зазначеними порушеннями було визнано будь-які незаконні діяння особи, які обмежують права суб'єкта права інтелектуальної власності. Проте вчений зазначає, що таке визначення могло б бути точним лише стосовно публічних правопорушень, де дійсно при визначенні їхніх ознак та складу використовується лише закон. Відповідно, якщо таке порушення передбачено законом, то за його скоєння можна притягнути до відповідальності винну особу; якщо ж воно не передбачено законом, то говорити про порушення не можна. Така позиція характерна для примату закону. Що ж стосується приватних відносин, де діє презумпція примату права, то, на його погляд, повинно бути дещо розширене трактування порушення права. Порушенням права інтелектуальної власності слід вважати таке діяння, яке передбачене як таке нормою права, але призводить до негативних для потерпілої особи наслідків і можливості застосування способів і форм захисту суб'єктивного права чи охоронюваного інтересу [8; с. 370].

Проте, як вірно зазначає В. В. Луць, у визначенні правопорушення у сфері інтелектуальної власності слід врахувати і можливу відсутність негативного наслідку такого правопорушення. Адже у разі посягання на права творця негативних наслідків ще може і не бути, але саме посягання вже є правопорушенням, хоч його і складно іноді довести [6; с. 163].

Крім того, слід врахувати вагому роль договору в процесі регулювання відносин у сфері інтелектуальної власності. Нерідко саме у договорі передбачається відповідальність за порушення інтелектуальних прав. Відомо, що в процесі розвитку людства з'являються нові об'єкти інтелектуальної власності, у зв'язку з цим виникають нові права та відповідно нові способи їх порушення. Тому не варто відкидати той факт, що саме в договорі може бути передбачено відповідальність за такі діяння, які не передбачені нормами права.

Враховуючи вище викладене, вважаємо, що відсутність законодавчого визначення поняття порушення інтелектуальних прав породжує багато питань як в процесі правозастосування, так і в теорії інтелектуального права. Досліджуючи аспект порушень у сфері авторських та суміжних прав, пропонуємо в ст. 1 Закону України «Про авторське право та суміжні права» закріпити наступне визначення поняття порушення авторських та суміжних прав – це вчинення будь-якою особою дій, передбачених статтею 50 цього Закону, недотримання передбачених договором умов використання творів і (або) об'єктів суміжних прав, а також невизнання особистих немайнових і (або) майнових прав суб'єктів авторського і (або) суміжних прав чи посягання на такі права, тягне за собою відповідальність, встановлену цим Законом або договором.

Список використаних джерел

1. Кодекс України про адміністративні правопорушення, прийнятий Верховною Радою України 7 грудня 1984 року, № 8073-X (з под. змінами і доп.) // Відомості Верховної Ради України. - 1984. - дод. № 51. - Ст. 1122.

2. Кримінальний кодекс України, прийнятий Верховною Радою України 5 квітня 2001 року, № 2341-III (з под. змінами і доп.) // Відомості Верховної Ради України. - 2001.- № 25-26. - Ст. 131.
3. Цивільний кодекс України, прийнятий 16 січня 2003 року, № 435-IV (з под. змінами і доп.) // Відомості Верховної Ради України. - 2003. - № 40-44. - Ст. 35.
4. Про авторське право і суміжні права: Закон України від 23 грудня 1993 р. № 3792-XII (з под. змінами і доп.) // Відомості Верховної Ради України. - 1994. - № 13. - Ст. 64.
5. Науково-практичний коментар до цивільного законодавства України. У 2-х т. Т. 1. / Відп. ред. В. Г. Ротань. – 2-ге вид., Х.: Фактор, 2010. – 800 с.
6. Особисті немайнові права інтелектуальної власності творців: Монографія / За заг. ред. В. В. Луця. – Тернопіль, Підручники і посібники, 2007. – 256 с.
7. Скакун О. Ф. Теорія держави і права: Підручник. – К.: Алерта ; КНТ ; ЦУЛ, 2009. – 520 с.
8. Шишка Р. Б. Охорона права інтелектуальної власності: авторсько-правовий аспект: Дис. … докт. юрид. наук: 12.00.03 / Нац. ун-т внутр. справ. – Харків: Вид-тво Нац. Ун-ту внутр. справ, 2002. – 469 с.
9. Юридична енциклопедія: В 6 т. / Редкол.: Ю. С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. – К.: «Укр. енцикл.», 1998. – Т. 5: П-С. – 2003. – 736 с.